

# Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal  
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

## Me?ureligijska kultura i odnosi u Bosni i Hercegovini

Fra Ivo Markovi?

Bosna i Hercegovina je susretište kultura, civilizacija i naroda koji su nastali iz religija i koje dominantno oblikuju religije. Zato je BiH zapravo susretište religija. Odnosi me?u religijama reflektiraju se na sav društveni život BiH. Ako igdje važi maksima Hansa Künga da nema mira me?u narodima bez mira me?u religijama, onda je to svakako u BiH. Stoga je krajnje društveno odgovorno uvažiti tu temeljnu religijsku dimenziju BiH, korektno je upoznati i odgovorno se prema njoj odnositi. Procjena stanja me?ureligijskog dijaloga u nas trebala bi se zasnivati na imperativima tome dijaloga koji proizlaze iz standarda me?ureligijskih odnosa u suvremenom svijetu i potreba u BiH. Ima razloga i za strah od pesimisti?ke Huntingtonove perspektive clash of civilizations – sukoba civilizacija koja visi nad ?ovje?anstvom poput Damaklova ma?a. Jer, rat u BiH 1991-1995. u osnovi je bio rat krš?anstva i islama. Iako su Srbi i Hrvati me?usobno ratovali, unato? tome su rat s muslimanima uvelike uzajamno koordinirali. Snagom pozicije na vratima Evrope u bosanski islam slijevaju se sve kontroverze svega islamskoga svijeta i konfrontiraju s isto tako konvergiranim kontroverzama krš?anske civilizacije. Ako se tako složena akumulacija odnosa prepusti stihiji, onda ?e BiH sve više upadati u kaos u koji je dodatno sustavno guraju mra?ne fašistoidne nacionalne ideologije, ili pak s druge strane pozitivnim pristupom i sinkronizacijom s globalnim trendovima dijaloga i me?ureligijskog razumijevanja BiH ima perspektivu igrati važnu ulogu na pozornici našega svijeta i biti novi Jeruzalem koji nadahnjuje, pospješuje i oblikuje suvremene trendove.

### Novi poticaji iz religija: krš?anstvo

Naše dominantne religije krš?anstvo (pravoslavlje, katoli?anstvo i evangeli?ko krš?anstvo) i islam (arapski sunitski i iranski šijitski) ušli su u suvremeni svijet iz kolonijalisti?kog vremena koje je religijsku isklju?ivost dovelo do osvaja?kog misionarstva i zaoštrilo me?ureligijske odnose dotle da se iz te perspektive sukob civilizacija ?ini posve realnim. Me?utim nakon što su te religije bile uvu?ene u stotine suvremenih sukoba i ratova, kada je postalo o?vidno da takvi odnosi guraju naš svijet u katastrofu totalnog uništenja, u tim religijama došlo je do temeljitog, tako re?i kopernikanskog obrata u me?usobnim odnosima. Krš?anska isklju?ivost zasnivala se na uvjerenju da Bog govori samo u Kristu Isusu što je sve druge religije ?inilo suvišnim i jedino što je preostajalo jesu misije obra?enja svega svijeta. Iako se ?itavu krš?ansku povijest takva isklju?ivost više manje osporavala, epohalni lom se dogodio na II. vatikanskem saboru Deklaracijom o odnosu Katoli?ke crkve prema drugim religijama Nostra aetate. Danas neki teolozi tvrde da taj dokument saborski oci nikada ne bi izglasali da su znali kakve ?e posljedice izazvati. Zaokret je napravljen iz same srži krš?anstva: Božje spasenje u Isusu Kristu ne odnosi samo na krš?ane, nego je Isus otisao na križ radi svih ljudi. Iz Božje se perspektive grli sve ?ovje?anstvo. Iz te nove uklju?ivosti sada se

postavlja pitanje kako Bog govori onima izvan objave i Crkve, a odgovor je: kroz religije. Tako u najkrajšem izgledu nacrt posve novoga odnosa ne samo Katoličke crkve, nego svega kršćanstva prema drugim religijama. Pogrom Židova u II. svjetskom ratu toliko je probudio kršćanski svijet da je počeo istiti nataloženo nepovjerenje staro gotovo 2 tisuće godina. Zaokret odnosa kršćanstva i židovstva je epohalan, a pozitivni rezultati se toliko gomilaju da ih je teško sistematizirati. Židovi se počinju osjećati ne samo prvima, nego i odgovornima za svu abrahamsku ekumenu, istražuju povijesnog Isusa kao jednog od Židova, gledaju na islam kao dio svoje monoteističke baštine. Slični rezultati se počinju pokazivati i u odnosima kršćanstva i islama. Šokantni New York 11. IX. 2001. i Papino famozno predavanje u Regensburgu 12. IX. 2006. potaknuli su slične pozitivne procese s islamom. Unatoč brojnim opterećenjima odnosa islamskog i kršćanskog svijeta koji stvaraju negativnu sliku, u svijetu se događaju tako epohalni procesi da se već sada može naslutiti posve drugačija budnost svijeta koja ne ostavlja nimalo prostora Huntingonovoj perspektivi.

## **Islam**

Osnovna napetost u islamskom svijetu koja rješava odnose prema drugim religijama odvija se na pristupu šitanju i tumačenju Kurana. S jedne strane je islam koji drži Kuran Božjom riječju koja u doslovnom smislu nadilazi svako vrijeme i vrijedi za sva vremena. To je osnova fundamentalizma kakav je poznat i kršćanskoj tradiciji. Onda primjerice suru 2,191 sa rečenicom o odnosu prema nevjernicima „Ubijajte ih gdje ih god susretnete“. ili suru 4,11 o premlađivanju žena, valja prihvatići doslovce tako da ostaje samo pitanje izvedbe. Takav opasno radikalni pristup danas zastupa onaj ekstremistički islam kakav je uvelike instaliran u Saudijskoj Arabiji i u talibana, kakav u Bosnu donose vehabije i slični islamski radikalisti. Taj fanatični islam danas je na udaru svih duhovnih ljudi, osobito u islamskom svijetu. Onaj drugi daleko dominantniji islam drži da je objava dana Muhamedu izrečena u promjenljivim povijesnim okolnostima koje ne vrijede za sva vremena. Kuran sadrži otprilike 10% sadržaja koji vrijedi za sva vremena: monoteizam, molitva, ljudsko dostojanstvo, pravda i društvena odgovornost. Ostalo je sve povijesno uvjetovano. Islamski teolozi, intelektualci, sav duhovan islamski svijet diljem svijeta nadahnjuje se Božjom porukom koju iščitava svjedočkom islamskom predanošću Bogu i odgovornim naporom duha i uma kao najvećim Božjim darom, a ne fanatičnim bijegom u magijsku stihiju u kakvu upadaju islamski teroristi koji blate i pomračuju islam kao jedan od predivnih duhovnih darova svijetu kakve su u osnovi sve religije. Iz takve perspektive jasno se otkrivaju okolnosti u kojima su izrečene navedene tvrdnje nespojive s duhom islama, slično kakve se nalaze i u Bibliji kada govori o Bogu ratniku koji ubija.

U BiH vjerojatno nema više od par postotaka talibanskih fanatika, ali oni ostavljaju toliko pomutnje da iznenađuju zašto se sami bosanski muslimani ne obraćaju s njima. Totalno pokrivanje žena koje ih pretvara u spodobe i degradira ih ispod svakog ljudskog dostojanstva nema nikakve veze s islamom i protivi se najosnovnijim postavkama te religije. Ljudsko lice je najsvetiji dio čovjeka kao relacijskog bića kojim osoba govori, priopćuje cjelinu sebe i ugrađuje se u ljudsku zajednicu. Prekriti čovjek lice okrutan je i ponižavajući i koji zabranjuje sve kulturno i duhovno čovječanstvo i gdje se to događa upućuje na društveno opasnu ideologiju u kojoj se može dogoditi i terorizam. Zato iznenađuju da sami bosanski muslimani s vrhom Islamske zajednice i svojim intelektualcima ne zatraže zakonsku zabranu takve degradacije ljudi. Kada susretнем takvu ženu stidim se kao vjernik jer me vjera povezuje sa svim ljudima bilo koje religije i jer ne mogu shvatiti da se u ime Boga može tako ponižavati ljudska bića. Nasilje koje je posve nespojivo s religijom pojavljuje se samo tamo gdje je religija izvitoperena u svoju suprotnost.

## **Dijalog nema alternative**

Postoje?e religijske strukture krš?anstva i islama nastale su uglavnom u davno prošlim vremenima i pred te religije postavljaju zahtjevne reformske zadatke koje uglavnom ne mogu prebroditi. Katoli?ka se crkva pokušala reformirati II. vatikanskim saborom, ali o?ito nije uspjela, trome restauratorske tendencije su pobijedile dok ne izumru. Islamski diktatori drže ve?inu islamskog svijeta u ropstvu i teško ?e i?i osvajanje slobode arapskim prolje?em od onih koji ?e s islamom vjerojatno još dugo držati ljudе u pokornosti. Brojne su kontroverze izme?u islamskog i krš?anskog svijeta koje dijalogom valja premo?ivati. Krš?anska civilizacija je iz religijske isklju?ivosti preko Francuske revolucije došla do na?ela slobode i jednakosti utkanim u ljudskim pravima na kojima zasniva izgradnju demokratskog društva. Islamske zemlje s islamom kao državnom religijom pretvaraju islam u državnu ideologiju i toleriraju druge religije kao drugorazredne. Oko 200 miliona krš?ana u islamskim zemljama danas su zapravo najugroženija religijska skupina na svijetu. Dijalog nema alternative. Ono što suvremene religije ne uvi?aju jest da im je me?ureligijski kontekst glavni prostor i ambijent u kojem žive. Bez dijaloga i uzajamne inkulturacije ne mogu sebe odrediti, niti vršiti svoju misiju, niti uop?e (pre)živjeti.

To je perspektiva iz koje valja promatrati stanje me?uvjerskog dijaloga u BiH. S jedne strane BiH u ropstvu drže nacionalisti?ke ideologije smrti koje tvrde da BiH kao multi-religijska i multinacionalna zemlja ne može opstati. Porazno bi bilo za sve pozitivne procese u svijetu da takve retrogradne ideologije pobijede. Te ideologije obilato pretvaraju religije u nacionalne religioznosti, troše ih i guše. Nažalost ve?ina klera u svim religijama bezdušno je upala u tu nacionalnu religioznost. Protiv te fašistoidne tmine u kontekstu posve druga?ijih svjetskih trendova brojni ljudi u BiH osje?aju poziv da nešto poduzmu. Valja se prisjetiti stotina inicijativa žena i muškaraca diljem BiH koji su nevjerojatan entuzijazam uložili u projekte koji BiH vra?aju njezino izvorno pozitivno lice s tragovima sje?anja na patnju iz koje je nastalo. Tako?er brojni su ljudi došli izvana pomo?i takvoj Bosni. Zanimljivo da je me?u tim projektima izrazito visok broj onih koji se bave me?ureligijskim razumijevanjem. Takvi se pothvati još sustavno ne istražuju, a valjalo bi ih samo popisati. U ovakvoj BiH ne vide se oni koji vode djecu u posjete drugim religijskim zajednicama, koji dovode u susrete stotine mladih iz raznih religija i nacija, susreti u?itelja, lije?nika, svih zvanja na ljudima. Sigurnosne strukture zlo?inca i diktatora Slobodan Miloševi?a nisu obratile pozornost na rad religija s mladima iz ?ega je nastao pokret Otpor koji ga je došao glave. Valja o?ekivati da se u BiH akumuliralo dostatno kriti?ne mase koja bi mogla eksplodirati u neko prolje?e koje ?e pomesti ovaj fašisti?ki smrad koji truje BiH ve? 20 godina. Raste nova generacija mladih ljudi oblikovana internetom, koja komunicira masovnim društvenim medijima poput Facebooka i koja se temeljito razlikuje od roditelja zaglupljenih jednosmjernom televizijom. Broj studentica teologije u svim religijama gotovo je jednak broju studenata. Nastaje dakle novi svijet od kojega valja o?ekivati da uskoro po?ne izlaziti na politi?ku pozornicu.

## Nedoraslo Me?ureligijsko vije?e

Postoji neki nepisani konsenzus da BiH nema sre?e s religijskim vo?ama. Nesre?a je upravo u tome što oni žele biti autoritarni vo?e a ne prosvije?eni lideri. Vo?e, poglavari, su patrijarhalni arhetipovi oca prošlih despotskih vremena kojima treba poslušni narod. Njih je vrijeme o?ito pregazilo i ne vide da poslušnost više nije krepost nego je to sada sposobnost za slobodu, kreativnost, liderstvo. Možemo li zamisliti da naši biskupi, episkopi, reisi organiziraju seminar o krš?anskom, odnosno islamskom liderstvu, o poslušnosti i pokornosti da. Oni sami nisu zreli i nisu mogli organizirati me?ureligijsko vije?e, na to su ih prakti?ki prisilili me?unarodni ?imbenici. Zato nasilu i funkcionira. Odnosi u Me?ureligijskom vije?u su sli?ni odnosima me?u nacionalnim strankama: oni su neprijatelji, isklju?ivi, ne vole se, i samo mogu sura?ivati da uzajamno osiguraju zatvorenost svoje zajednice. Zato ne vole civilno društvo koje razvija bazi?nu me?ureligijsku kulturu. Nezamislivo je da Me?ureligijsko vije?e primjerice po?ne neku koordinaciju djelovanja

civilnog društva, da ga imalo doživi kao svoje, da pozove zbor Pontanimu na neki svoj susret upravo jer Pontanima živi viziju koja iz Bosne zdravim duhom Bosne nadahnjuje sav suvremeni svijet. Takvo me?ureligijsko vije?e doga?aji samo mogu zatrpati, trebat ?e još dugo da u našim religijama do?u u prvi plan kreativni lideri koji ?e osje?ati trenutak i pokretati život a ne držati ga u mraku prošlosti.

### **Mostar tužna paradigma me?ureligijskih odnosa u BiH**

Dojam je posjetitelju da je Mostar najtužnija paradigma me?ureligijskih odnosa u BiH, a ostala BiH je tužna. Nad Mostarom nasilno dominira toranj franjeva?ke crkve neodmjereno i neukusno izdignut nad gradom. Taj bi toranj trebao biti jedan od znakova koji upu?uje ljude na Boga i zadnji smisao života, a gledaju?i taj toranj, ta na Boga upu?ena misao ne?e pasti na pamet ni njegovim graditeljima, a kamoli onima kojima je poruka tornja upu?ena da znaju ?ija je ovo zemlja i ?iji je Bog pravi. I još k tome iz istih pobuda nad gradom se izdiže golemi, no?u nametljivo osvijetljeni križ s istom porukom za koji je dostatan komentar dobro?udnog Muje iz bosanskog vica koji na pitanje što misli o tome križu kaže da je taj križ veliki plus za Mostar. Kada do?em u Mostar i pogledam u taj toranj i križ nad Mostarom, zastidim se kao krš?anin i vjernik. Nemam cilj praviti ravnotežu ra?unaju?i na tromost ljudskoga duha, ali u ovaj katoli?ki religijski krajolik uklapaju se minareti džamije u Bijelom Polju pred Mostarom s dva minareta koji su jednako arhitektonsko nasilje nad krajolikom kao i toranj franjeva?ke crkve, te još s po dva šerefeta, a treba samo jedan, ne za molitvu nego za poruku krš?anima ?ije je to mjesto i ?iji je Bog pravi. Srušena srpska pravoslavna crkva nad Mostarom upu?uje na nemo? u ratu nadmo?nijih Srba koji su u ratu 1992-1995. srušili više do tisu?i džamija i katoli?kih crkava me?u kojima i one koje spadaju u svjetsku kulturnu baštinu.

Zato je Mostar najtužnija paradigma me?ureligijskih odnosa u BiH, a ostala BiH je tužna jer je puna religijskih objekata koji ne upu?uju na Boga, nego me?aše-menji?e prostor i poru?uju onima drugima da nisu ovdje dobrodošli jer taj teritorij pripada onima koji su udarili me?aš-menjik. Crkva u Kiseljaku, džamija na Kobiljoj glavi izme?u Vogoš?e i Sarajeva samo su mali primjeri BiH unagr?ene ne?im što bi trebalo upu?ivati na Svetu i klanjati se Svetom. Uz mostarski toranj i križ svakako valja spomenuti brojne nakon rata izgra?ene džamije po BiH koje su po vrlo stru?noj procjeni nasilje nad prirodnim okolišem i arhitektonskom tradicijom BiH. HVO je gotovo sva Hrvatima katolicima naseljena podru?ja u BiH koja grani?e s muslimanima ogradio križevima koji su okrenuti muslimanskim teritorijima s porukom posve nekompatibilnom s doga?ajem križa kojim Bog u vjeri krš?ana grli sve ?ovje?anstvo.

(AutorjeprofesorFranjeva?ke teologije u Sarajevu)

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.